

Petőfi könyvtára

A pesti Lövész-utca 391. számú ház egyik kis szobájában állott utoljára a költő könyvtára. A lakást, utolsó pesti otthonát azután bérelte ki, hogy Jókai-val összekülönbözött. Először Laborfalvi Róza miatt — nem helyeselve Jókai házassági szándékát — ami a személyes barátságot szüntette meg, azután a Vörösmarty-ügy kapcsán, ami az elvközösséget is megbontotta. Jókai elköltözött a Dohány-utcai közös lakásból, s Petőfi nem bírta egyedül fizetni a magas házbért. A Lövész-utcába költöztek Juliával, két keskeny kis szobába, ahol Petőfi öreg szülei is velük laktak.

A könyvek itt heverték 1850. február 13-áig, amikor Johann Kotassek, »ex-mittirter Fiscal« azokat lefoglalta.

*

A lefoglalás az Oberstaatsanwaltschaft, Pest (állami főügyészség) nevében történt, s a kiküldött lefoglaló az osztrák császári bürokrata mintaszerű pontosságával, kaligrafikus írással — mert a rosszat is lehet »jó!« csinálni — vette számba a könyveket (és a költő egyéb ingóságait, bútorait, Júlia hangjegyeit), egy jegyzékben, mely ezt a címet viseli: Verzeichniss der durch den flüchtigen Rebellen Alexander Petőfi hinterlassenen Bücher, Sing- und Klavier Noten, Papiere etc., azaz a szökésben lévő Petőfi Sándor lázadó hátrahagyott könyveinek, kottáinak, iratainak stb. jegyzéke.

Ezt a jegyzéket az Országos Levéltárban 1849—1852 E 263 raktári jelzet alatt őrzik. S ennek köszönhetjük, hogy Petőfi könyvtáráról, bár töredékes, katalógusunk maradt fenn. Töredékes, mert a lefoglalás a költő halálát követő hat és fél hónap múlva történt meg — közben az elfogatási parancs ellene érvényben volt —, elég későn ahhoz, hogy előzőleg a könyvek egy részét, talán jórészét, szét ne hordták legyen ismeretlen kezek. A jegyzék csak 133 könyvet sorol fel, s bár, mint látni fogjuk, Petőfi több jellemző íróját tartalmazza, viszont számos, máshonnan ismert kedves könyve hiányzik, pl. Heine vagy Shelley művei. Arany János munkái közül is csak a Murány ostroma található meg benne, pedig például a Toldit Petőfi — egyik Arany Jánoshoz írt levele szerint — hat-

szor elolvasta és még hatszor készült elolvasni, nyilván a saját példányából. A Murány ostromát még ő adatta ki Emich Gusztávval. Ez meg is van a könyvtárban.

*

Alig akadhat számunkra érdekesebb könyvlista, mint e több mint százéves, el-sárgult papírlapok. Mit is tartalmazott Petőfi könyvtára a császári kiküldött kissé önkényes sorrendjében? Valamennyi könyvet itt felsorolni nincs hely, csak egyes csoportjait emeljük ki. Kezdjük nagy szellemrokonával, Shakespeare összes műveivel, akiről III. Richardról szóló színikritikájában ezt írta: »Shakespeare egymaga fele a teremtésnek. Ő előtte tökéletlen volt a világ... Megrabolta a természet minden szépségét: mi csak azt szedegetjük, böngészgetjük, mit otthagyni éppen kedve telt, vagy elhozni méltónak sem tartott.« Petőfi volt a magyar költők közt az, aki legjobban érezte Shakespeare kozmikus egészét, azt, hogy nála, mint a valóságban minden hosszú láncolatban összefügg és egymást föltételezi. Neki jutott a világszellem eseteje — mondta róla Petőfi. Le is fordította tőle a Coriolant, s készült számos más műve lefordítására. 1848. február 10-én írja Arany Jánosnak: »Én Coriolanon kívül még okvetlen lefordítom Romeót, Othellót, III. Richardot, Atheni Timont, Cymbelint, s talán a IV. Henriket és a Téli regét«. A sors nem adott hozzá haladékat.

Byron összes művét is őrizi a könyvtár. A »Felhők« létrejöttének korszakában sokat olvasta, fordított is tőle (németül is megvan a könyvtárban). Thomas Moore költői műveiből fordította az »Ó ne bántsd a költőt« című megragadó verset. A Collection of British Authors számos Tauchnitz-kiötetében megvan kedves Boza, W. Irving, Th. Chatterton. Dickensét különösen szerette: »Boz-fölül van minden bírálaton... ez az egyetlen ember, kinnek irigye vagyok, nem mintha őt tartanám a világ legnagyobb írójának, s azt hinném, hogy utána mindjárt én következem, hanem azért, mert az ő küldetése legszebb, ő szerez valamennyi író közt legtöbbet, ő nevetet meg legtöbbet. Ez a legszebb küldetés a földön: másokat földeríteni. Oh, ha most hét mennyoország van, az isten ok-



Barabás Miklós rajza 1848-ból

vetlen még egyet fog teremteni, s a nyolcadikba majd Bozot helyezheti, mint az emberiség legnagyobb jötevőjét, mulattatóját.»

Goldsmith Wakefieldi lelkészét is eredetiben olvasta. Angolul alaposan tanult Th. Arnold Jénában 1829-ben megjelent *Englische Grammatik-jából*, Angol-német szótára volt. Ugyanilyen kiadású francia-német szótára is. Mindkettőből csak az első kötet. Az angol Shakespeare-t gyakran összevetette a Schlegel—Tieck-féle német fordítással, melynek kétféle változata is megvolt könyvtárában.

*

»Szeretőmet és a franciákat... fülem hallatára ne gyalázza senki.« A rajongva szeretett franciák élén Michelet Római *Respublica* története áll. Természetesen az eredetiben, s mellette *Voltaire* XIV. Lajos százada és XII. Károly története. Ezeket követik a francia forradalom különböző történetei: *Saint Just*-tól, a *Robespierre* fiatal barátjától írt Franciaország forradalmának és alkotmányának szelleme az 1791-es párizsi kiadásban. *Alfonse Esquiros* A hegy-párt története, továbbá A francia forradalom idején elhangzott legszebb beszédeknek gyűjteménye *Lieber* válogatásában, egy stuttgarti francia kiadásban.

A francia klasszikusok szintén *Tauchnitz* kiadásokban vannak meg, így pl. Oroszország története *Nagy Péter* alatt ugyancsak *Voltaire*-tól. De olvasta *Bossuet* *Értekezését* a világtörténelemről és *Fenelon* *Telemaqueját* is. Felesége kedvence és eszményképe, a férfias nőíró *George Sand* *Mauprat*-ja következik. A költő maga úgy vélekedett *George Sand*-ról: »George Sand az új világ csodája, és én bámulom, talán imádom is, de nem szeretem. Ő, mint a mézszáros a marha böndőjét, fölhasítja a társadalmat, hogy megmutassa belsejének egész rondaságát és azt kiáltja: így nem maradhat!... oh, ez merész, dicső, nagy munka, de férfinak való, nem asszony-nak. Regényeinek olvasásakor mindig megzavar a gondolat, ha eszembe jut, hogy ezeket asszony írta, s szinte kedvetlenül teszem le.«

Ügylátszik azonnal megszerezte 1848. februárjának három napját *Montepin*-től, majd ugyanezen szerzőtől, A provizoriikus kormány történetét. *Balzac* párizsi életképei, *Montesquieu* A római birodalom nagysága és bukása, valamint *Perzsa* levelei is megtalálhatók voltak könyvtárában. A *Tigris* és *hiéna* szerzője drámatechnikát a *La France Dramatique* és a *Theatre Français* több kötetéből tanulhatott.

A német irodalom nagyon hiányos. A travesztiákat író *exjezsuita Blumauer* talán a *Helység* kalapácsának, e vig eposznak volt műfaji mintája. Az ifjú Németországból *Börne* párizsi levelei és *Herwegh* költeményei találhatók meg. Továbbá egy német mű *Észak-Amerika* alkotmányáról és egy másik »A nyelvi küzdelem és jelentősége Erdélyben« címmel.

A latin könyveket *Podhradczky* Budai krónikája a magyarok eredetétől *Mátyás* királyig vezeti be. Találunk egy latin ékeszólást és *Gregus Mihály* latin *Széptanát*. S aztán sorban latin filozófusok, költők, történetírók: *Marcus Antonius*, *Lucanus* *Pharsaliája*, *Livius*, *Sallustius*, *Curtius Rufus*, — *Catullus*, *Tibullus*, *Propertius*, *Horatius*. Nagy *Horatius*-olvasó volt, közlkatona korában *gyertyafény*nél olyagatta éjjel.

Van itt egy Segédkönyv is deakul tanuló magyaroknak és egy »Utmutatás a deák nyelv tanulásához«. A rómaiak történetét németül is olvassatta és Róma Augustus korában Magos Ernő től volt meg birtokában.

Érdekes a nagyszámú jogi szakikönyv. Komjáthi Magyar jogtana, Kövi Sándor — Kossuth sárospataki tanára — Magyarhoni magános törvénytudományok, Fogarasi: Pótlék a magyarhoni magános törvénytudományhoz, Dinnyési Mihály Magyar törvénykönyve, Császár Ferenc: Magyar váltójoga. Hogyan kerültek e művek Petőfi könyvtárába? Hiszen tudunkkal Petőfinek nem volt jogász rokona, alkítól örökölhette volna. Talán a hites ügyvédség megszerzésére gondolt egyidőben, mint ahogy atyai barátja, Vörösmarty s anyai íróbársa megszerezték, bár soha nem használták a diplomát? Vagy Jókaitól maradtak volna még itt e könyvek, aki ügyvéd is volt? Hatvány Lajos emlékeztet rá a »Feleségek feleségé«-ben, hogy Júliának jegyességük alatt megígérte az ügyvédi végzettség megszerzését. A könyvek megvásárlásáig el is jutott.

A filozófiát — az idevágó idegen szerzőkön kívül — egy Boldogságtudomány, Tárczy Lajos, — volt pápai tanára és jóakarója — Népszerű természettana és egy göttingeni Állambölcsesség című mű képviseli.

A magyar irodalomból a jegyzék Virág Benedek: Magyar századok-ját, Ányos Pál, Dugonics András, Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel műveit, Katona Bánk bán-ját Nagy Ignác kiadásában, Kossuth Feleletét Széchenyi Istvánnak, öngyilkos barátjától, Czákó Zsigmondtól, annak Leonáját, Garay János, Hugó Károly, Nagy Ignác egy-egy darabját, Degré Alajos Kedélyrajzolatait, Dobsa Lajos könyvét az 1848-as francia forradalomról, továbbá Jókai Hétköznapiok-ja, Szigligeti drámái, Tompa népregéi, Irinyi utijegyzetei című műveket sorolja fel, s még egyet: egy nyelvészeti munkát, A magyar szónyomozást Bloch Mórtól.

1848. márciusának napjait képviseli a Nemzetőrségi Tanácstól kiadott Kézikönyv a honvédtüzérség számára, A falusi földművelőket oktató könyv Kis Bálinttól. Összinté szózat a néphez Udvarnokitól, Egy szó a szegény emberhez Budán 1848. című röpirat, továbbá Pálffy Albert lapjának, a plebejus balszárny szócsövének, a Március 15-ének 120 száma két kötetbe kötve. Ezt a fiscus méltán gyanúsnak találhatta.

A kiküldött külön lefoglalja Az apostol bekötött kéziratát, Petőfi »költészeti gyakorlatait«, jegyzetfüzeteit, leveleit, nyugtáit. Vajjon ezek hová lettek s mind megkerültek-e? Megrázó Históriai jegyzeteiből a Petőfi kiadások csak kétoldalnyit őriznek. A könyvekből később számos példányt visszaadtak Júliának, az özvegynek, aki csak néhány hónappal később ment férjhez Horváth Árpád egyetemi tanárhoz. A visszaigénylésnél Pákh Albert hites ügyvéd képviselte Júliát. Pákh Petőfi barátja és később a Vasárnapi Újság megalapítója volt, aki súlyos betegsége miatt osztrák fürdőn töltötte a forradalom idejét, s így önhibáján kívül posszibilis maradt a magyar írók közül a katonai kormány előtt.

Fölsorolásunk korántsem teljes, de talán némi képet adó bemutatása Petőfi könyvtáranak. E könyvtárban angol, francia, latin, német nyelvkönyvek és szótárak mellett spanyol grammatikát is találunk. Nyilván Petőfi spanyolul is tanult, vagy legalábbis kezdett tanulni. A sors csak 26 évet engedélyezett neki, de ő folytonos létharc és közéleti küzdelem, halhatatlan alkotásokat létrehívó teremő munka közepette talált időt magát művelni. »A természet vadvirágának« nevezte egyik versében magát, de a lángész az őt körülvevő társadalomba és önszívébe vetett átható pillantása mellett — amik költészetének főforrásai —, melyik magyar (vagy idegen) író szerzett ilyen zaklatott, nyomorult ifjúság alatt akkora műveltséget, mint amilyenről e könyvtár megmaradt darabjai is tanúskodnak?

KATONA JENŐ